

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK A BÜNTETÉSVÉGRAHÁJTÁSI INTÉZETEKBEN

DÓRA BÉLA

Az OKT plénuma 1986. június 17-én tárgyalta Dóra Béla előterjesztését a büntetésvégrehajtási intézetekben működő közművelődési könyvtárakról. Az előterjesztést egyhangúlag elfogadták. Most az előterjesztés rövidített változatát közöljük. (A szerk.)

A könyvtárak kialakulása a büntetőintézetekben

Magyarországon a modern büntetésvégrehajtási rendszer kialakulása a századforduló előtti egy-két évtizeddel indult meg. A könyv – legalábbis néhány könyv – már az indulásnál jelen volt. A börtön szabályzat első változata a zárkában tartandó tárgyak között említette meg a Bibliát, a zsoltáros könyveket, illetve az elítélt felekezetének megfelelő – a lelkész által kijelölt – vallásos könyveket. Ebből a néhány könyvből lett pár év leforgása után könyvtár. Az 1880-as újabb szabályozás már „fegyencnyomtárrol” a rab által megvásárolható, adományként kapható „erkölcsös vagy tanulságos” könyvekről beszél. Ahogy a fogvatartottak „megjavítása” alapvetően a pap és a tanító feladata volt, a könyvekkel kapcsolatos tennivalók is rájuk hárultak.

A büntetőintézeti könyvtárak kezdetben a szabaduló rabok és a különböző segélyező egyletek adományaiból tevődtek össze, igen sokan küldtek könyveket az elítélteknek. A korabeli feljegyzések szerint a pénzadományok után sokáig a könyvek tették ki a raboknak küldött ajándékok zömét.

A magyar büntetésvégrehajtás változatos története során kevés stabil elemmel találkozunk, eszmék, nézetek, gyakorlati megoldások széles köre volt életben és halt el, a könyvekkel azonban mindvégig együtt élt a börtön.

A mai szocialista büntetésvégrehajtás jellemzője az elítéltek nevelése: az a cél, hogy szabadulásuk után képesek legyenek a társadalomba beilleszkedni, újabb bűncselekmény elkövetése nélkül élni.

A nevelési feladat egyik igen fontos eleme a büntetésvégrehajtási intézetekben folyó közművelődési tevékenység. A fogvatartottak jelentős része nem rendelkezik megfelelő általános és szakmai műveltséggel, meg kell tanítani őket azokra az ismeretekre, amelyek nélkül a mai, modern társadalmi körülmények között már csak nagyon alacsony színvonalon élhetnének. Ennek érdekében évente mintegy 2500 fő jár általános iskolába, több százan végeznek középiskolai tanulmányokat, jelentős a szakképzésben résztvevők száma.

Az oktatáson kívül több területen folyik a fogvatartottak műveltségi szintjének bővítése. Az ismeretterjesztés szervezetszerűen folyik a TIT területi szerveinek bevonásával. Valamennyi intézetben működnek irodalmi, zenei, képzőművészeti, barkács, sport stb. szakkörök.

A közművelődési munkában felhasználásra kerülnek a különböző tömegkommunikációs eszközök, kiterjedten használják a televízió, illetve a rádióműsorok adta lehetőségeket. Ehhez a közművelődési tevékenységhez kapcsolódnak szervesen a börtönkönyvtárak.

A könyvtári munka továbbfejlesztése érdekében kérte föl az Országos Parancsnokság az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központját, hogy a Nevelési Osztállyal együttműködve vizsgálják meg a büntetésvégrehajtási intézetekben működő könyvtárak helyzetét.

A könyvtárak működésének vizsgálata

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja és az Igazságügyi Minisztérium Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokság Nevelési Osztálya 1982. év első félévében tíz büntetésvégrehajtási intézetben működő könyvtárat vizsgált meg.

A könyvtárak személyi és tárgyi feltételei a vizsgálat idején

A könyvtárakat elítéltek kezelik, akik a kultúrnevelők, illetve nevelők irányítása mellett dolgoznak. Kivételt képez a fiatalok számára fenntartott könyvtár, ahol főfoglalkozású kultúrnevelő és egy elítélt dolgozik. A könyvtárakban foglalkoztatott elítéltek közül 5 fő felsőfokú, 5 fő középfokú, 3 fő szakmunkás végzettséggel rendelkezik. Három intézetben kapott új helyiséget, berendezést a könyvtár. Javultak a működési feltételek, lehetőség nyílt szabadpolcos könyvtárak létesítésére és helybenolvasásra. A tíz intézet közül hét intézetben szabadpolcos könyvtár működik.

A könyvtárak könyvvállománya és olvasóinak száma intézettípusonként átlagosan az alábbiak szerint alakult:

intézettípusok	kötetszáma	olvasók %-os aránya
Fegyházban	15.000	10%
Börtönben	9.000	14%
Fogházban	6.000	8%

A könyvtárak kezelése

Az állománygyarapítás minden intézetben vétel útján történik. A könyvvásárlásra fordítható pénzeszközöknek három formája van: – költségvetésben jóváhagyott pénzeszég, – a vállalatok elítélt részesedési alapja, – az elítéltek által megvásárolt könyvek után járó jutalék (7–10%).

Az állománygyarapításra fordított összeg éves szinten az országos intézetekben átlag 30–40 ezer forint, megyei intézetekben 3–5 ezer forint. A könyvtárak nem kötöttek

szerződést a Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztályával, a megjelenő új könyveket nem rendelték meg folyamatosan, a gyarapítás minden könyvtárban esetleges és tervszerűtlen.

A könyvek állományba vétele szinte minden könyvtárban más-más módon történik. Általában egyedi címleltárt használnak, de a könyvek leltári számmal való ellátása sem egységes. Csoportos leltárkönyvet egyik könyvtárban sem vezetnek, így az állomány megoszlása nem áttekinthető. Az időszaki kiadványokról egyik könyvtárban sem vezetnek nyilvántartást.

A megvizsgált könyvtárak mindegyikében sok a megrongált, vagy elveszett könyv, jelentős az elavult könyvek száma. Az állományapasztás azonban a könyvtárak többségében nem folyik, ahol selejteznek, ott sem szakszerűen.

Letéti állománya a fiatalok könyvtárának van. A központi könyvtárhoz két letéti könyvtár tartozik: – felnőttkorú elítéltek szálláskörlete, – központi kórház épülete. E két letéti állományt szükség szerint cserélik és fejlesztik. Győrben egyedülálló kezdeményezés, hogy a győri SZMT Könyvtártól 800 kötetet kapott az intézet letétbe. Az SZMT Könyvtár évente cseréli a letét könyveit.

Raktári jelzettel csak egy könyvtárban látták el a könyveket. A többi könyvtárban egymástól eltérő csoportosítások szerint helyezték el a könyvállományt. Általában külön a szépirodalmat és külön a szakirodalmat.

A könyvekben a bv. háziyomdája által készített könyvkártyákat használnak. E könyvkártyák hátránya, hogy nagy mérete miatt nem fér el a könyvek tasakjában, valamint a kisméretű könyvekből könnyen kiesik. Két könyvtárban készítettek betűrendes katalógust.

A könyvtárakat minden fogvatartott használhatja a magánelzárást töltők kivételével. A nem szabadpolcos könyvtárak gépelt katalógusokat adtak a körletekbe, melynek alapján a fogvatartottak kiválaszthatják a kívánt könyvet. Az olvasókról és a kölcsönzött könyvekről nem vezetnek pontos nyilvántartást.

A vizsgálat tapasztalatai alapján tett javaslatok

A vizsgálat befejezése utána a könyvtárak fejlesztésével és működésével kapcsolatban a bizottság tagjai az alábbiakat javasolták:

- Országos Parancsnoki intézkedés kiadását, amely szabályozza a fogvatartottak számára fenntartott könyvtárak tevékenységét.
- Módszertani útmutató kiadását a könyvtárak részére, amely tartalmazza a könyvtárak kezelési utasítását és az olvasóvá nevelés alapvető módszereit.
- Szakmai továbbképzés szervezését a könyvtárakkal foglalkozó kutlúrnevelők illetve nevelők részére.

A könyvtárak vizsgálata után tett intézkedések

1983. január 1-én hatályba lépett az IM Bv. Országos Parancsnokának 0115/1982. sz. intézkedése, amely szabályozza a fogvatartottak számára fenntartott könyvtárak működését. Az intézkedés meghatározza:

- a könyvtár fenntartásáért, működéséért, tartalmi munkájáért, szakszerű kezeléséért felelős személyeket;

- a könyvtár feladatát;
- a könyvtár személyi és tárgyi feltételeinek biztosítását;
- az állománygyarapítás kereteit, módját;
- a könyvek nyilvántartási és raktározási rendjét;
- az állami felügyeletet és módszertani segítséget ellátó szerveket.

Az intézkedésben előírtak megvalósítása és folyamatos segítése érdekében 1983. január 1-én megjelent „A büntetésvégrehajtási intézetek közművelődési könyvtárainak munkája” c. Módszertani útmutató. Az intézkedés hatályba lépése és a módszertani útmutató megjelenése előtt a könyvtárak működéséért felelős nevelők, kultúrnevelők szakmai továbbképzésen sajátították el az előírt feladatokkal kapcsolatos tudnivalókat.

A továbbképzések programja az alábbi fő témaköröket tartalmazta:

- Értékkrend, életmód, életminőség a különböző társadalmi rétegek szempontjából.
- A könyvtár szerepe a társadalomban.
- A magyar könyvtárügy.
- A könyvtáros mint értékközvetítő.
- A könyvtárosi magatartástípusok.
- Lehet-e a könyvvel nevelni? Biblioterápia.
- Befogadó típusok. Az iskolázottság, életkor, réteghovatartozás szerepe.
- Irodalomfeldolgozás felnőtteknél.
- Az olvasásra szoktatás lehetőségei. Kapcsolattartás az olvasókkal.
- Az olvasás irányítása, módszerei.
- Az olvasók megismerése: olvasói ízlés; férfi és női ízlés.
- Állományalakítás a bv. könyvtárakban.
- Az állomány nyilvántartása, elhelyezése.
- Olvasók és kölcsönzés nyilvántartása.
- A könyvtár lehetséges kapcsolatai más kulturális intézményekkel.
- A bv. könyvtárak módszertani gondozása, szakfelügyelete.
- A könyvtár új nyilvántartási módszereinek bevezetése, gyakorlati útmutató.

A továbbképzések résztvevői Szentendrén a Pest megyei Könyvtárban és a siófoki Városi Könyvtárban gyakorlati foglalkozáson vettek részt. A területileg illetékes megyei és városi könyvtárak vezetői és munkatársai módszertani segítséget nyújtottak a bv. intézetek könyvtárainak.

A könyvtárak jelenlegi helyzete

1983. január 1-én megkezdődött a könyvtárak új adminisztrációjára való áttérés, a könyvek átleltározása, feldolgozása és a működési rend kialakítása. A megadott szempontok alapján a módszertani útmutató segítségével 1983. év végére minden intézet könyvtárban szakszerűen elvégezték az előírt munkát. Az intézetek a kiadott intézkedésben előírtakat törekedtek már az első évben megvalósítani. Tovább javultak a könyvtárak személyi és tárgyi feltételei. Két intézetben függetlenített, egy intézetben pedig részmunkaidős

könyvtáros dolgozik. A többi intézetben a kultúrnevelők, illetve nevelők irányítása mellett egy-kettő fő elítéltet foglalkoztatnak a könyvtárakban, akiknek iskolai végzettsége az elmúlt három évben az alábbiak szerint oszlik meg:

Év	főisk., egyetem	középszk.	szakm. képz.	8 ált. isk.
1983	8	24	10	7
1984	6	23	8	5
1985	9	18	9	8

Több intézetben kapott új helyiséget, berendezést az elmúlt években is a könyvtár. Az új adminisztrációhoz szükséges nyomtatványokra és a könyvtárak fejlesztésére kellő összeget biztosított az Országos Parancsnokság.

A könyvtárak a költségvetésből és a vállalatok elítélt részesedési alapjából könyvvásárlásra fordítható pénzüsségeit a Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztályával szerződésben lekötik. A könyvtárak által használt helyiségek alapterülete meghaladja a 2000 m²-t. A nyitvatartási – kölcsönzési – napok száma könyvtáranként átlagosan 4,4 nap. Az állománygyarapításra fordított összeg fokozatosan emelkedett, amely 1985-ben meghaladta az egymillió forintot.

Az elmúlt három évet figyelembe véve a leltárba vett állomány évente több mint 20 000 kötet volt. Az 1985. december 31-i állapotnak megfelelően a könyvtárak saját állománya 236 817 kötet. Átlagosan nyolc féle időszaki kiadványt rendelnek több mint 400 példányban. A megyei büntetés-végrehajtási intézetekben 2,5–3,5 ezer kötetes, az országos bv. intézetekben ennél már lényegesen nagyobb 10–20 ezer kötetes könyvállománnyal rendelkező könyvtárak működnek.

Az elmúlt három év során a beiratkozott olvasók száma fokozat szerinti bontásban a következőképpen alakult:

fokozatok	1983.	1984.	1985.
fogház	15%	11%	7%
börtön	40%	49%	44,3%
fegyház	15%	10%	16%
szig.őrizetes	2%	1%	5%
nem jogerős, előzetes	28%	29%	27,7

A számok vizsgálata során figyelembe kell venni, hogy a könyvtárak statisztikai nyilván tartását csak a feldolgozási munkák után kezdték el vezetni. A könyvtárak zöme 1983. július 1-től működik az új rendelkezések értelmében.

A könyvtárak munkájáról, helyzetéről 1984. évtől minden évben statisztikai jelentést készítenek az intézetek, amelyet felterjesztenek az Országos Parancsnokság Nevelési Osztályára. Az évi jelentésekből kitűnik, hogy a könyvtárak újjászervezése minőségi változást hozott a nevelőmunkának e fontos területén. Megnőtt a fogvatartottak igénye az olvasás és a könyvtárlátogatás iránt. Jelentős szerepet kapott az olvasóvá nevelés egyéni és csoportos formája.

Több könyvtárban szerveztek író-olvasó találkozót. Rendhagyó irodalmi órákat, vetélkedőket és könyvismertetések tartottak. Néhány intézetben kísérletképpen próbálkoznak biblioterápiás foglalkozásokkal is. E tevékenységhez kíván segítséget adni a Nevelési Osztály „Könyv és nevelés” című kiadványa, amely több tanulmányt foglal magába.

A könyvtárak irányításáért felelős nevelők, könyvtárosok – a Nevelési Osztály szervezésében – évente szakmai továbbképzésen vesznek részt.

Ezen túlmenően lehetőség nyílt arra is, hogy a tanácsi vagy szakszervezeti könyvtárak által szervezett alapfokú és könyvtárkezelői tanfolyamon sajátítsák el a könyvtárosi ismereteket. A megyei könyvtárak munkatársai több intézetben vettek részt a könyvtárrendezési, selejtezési, átleltározási, nyilvántartási stb. munkálatokban. A főként könyvtártechnikai jellegű munkák során kialakult jó kapcsolatok a továbbiakban is megmaradtak, s kiterjedtek a tartalmi munkákra. Közösen szerveznek olvasási programokat, író-olvasó találkozókat, egyes továbbképzésekre meghívják a nevelőtiszteket. Helyenként együttműködési szerződést is kötött a két fél.

A továbbiakban is elsődleges feladatnak tartjuk a tartalmi munka fejlesztését, a könyvtárak által nyújtott lehetőségek kihasználását az intézetekben folyó nevelő munkában. Az olvasási kedv fokozása és a nehezen olvasók irodalom iránti érdeklődésének felkeltése érdekében kísérletet folytatunk a hangoskönyvek és video-filmek felhasználásának lehetőségéről. Szükségesnek tartjuk, hogy az intézetek könyvtárainak mind szakmai színvonalának emelése, mind pedig az általuk kifejtett nevelőmunka hatékonyságának céljából a kapcsolatok tovább erősödjenek és szerves részévé váljanak a magyar könyvtárügynek.

Ennek érdekében továbbra is szükségesnek tartjuk az OSZK-KMK szakmai segítségét; elsősorban a fejlesztési koncepciók és tervek kidolgozásában, a könyvtártechnológia javításában, a tájékoztatási és biblioterápiai programok, szolgáltatások és akciók megtervezésében. Az OSZK-KMK-val való együttműködés annál is fontosabb, mivel a büntetésvégrehajtási intézetek könyvtárait nem lehetséges a vonatkozó jogszabály előírásainak megfelelő hálózatba szervezni, s nincs olyan könyvtári egység sem, mely elláthatná a hálózati központi feladatokat.

AZ AIBM-KONFERENCIA megrendezése után két évvel Olaszország ismét jelentős lépést tett a nemzetközi zenei könyvtárügyben való jelenléte érdekében: a Parma melletti Colorno hercegi palotájában, a parmai A. *Boito* zeneakadémia szervezeti keretei között megalakult az AIBM legújabb programját, a RIPM-et (Répertoire International de la Presse Musicale) koordináló egyik nemzetközi központ (a másik koordináló központ a vancouveri University of British Columbia mellett működik).